

Бүгү чурттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 110 (10707)

1978 чылдың май 11, четверг

1925 чылда үндүлүттүнген | Өртүз 2 өк.

ТНН.ЛЕ.ПЕГЕ

ТУРАСКААТКАН

Совет Социалисттик Республикалар Эвилелиниң найысмазы Мадар-хоорай Москва Тывага хуунуң байырлыгына тураскааткан, артыларынның үжеси даашташканы-биле салютташкын кылган.

Фашист Германияны тыва элден бээр 33 чыл болган оюнда эвилелешкен республикаларның найысмадаларына, Мадар-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскке, Керчьге, Тулага, Мадар-хоорай Брестке база Мурманскке, Свердловскке, Новосибирскке, Хабаровскке болгаш Владивостокка салютташкын болган. (СЭТА).

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭ БЫЖЫКСЫН!

ХОРУУРУН НЕГЕП ТУР БИС

Фронтудан аян келгендерден бээр үжес ажыг чылдар артты. Ынчалза-даа мындаардагы берге үе, бистаң чогуустуң бидеңиң эркектер аар чогуулаң уттуңдурубаан. А тайбың дайыштары аң-даа тепселештирерин бидериниң улааттарыңче, нейтронут болгаш кыдырыңче күткүн турарлар-дыр. Хөй-пийиниң шийтирелгелерин барындааңа, АКШ-ның таава оңу бидериниң көзүң үжес сонгарыткан-па харын, ынчалза-даа ол чаа өлүмүң чепсек негээ-мөгөңдө хоруттуган турар ужурут.

И. БОГДАНОВ,
Совет Эвилелиниң Мадары,
Тайбың камгалаарың Совет комитетиниң кезигитү.
Ашхабад.

КАРТОФЕЛЬДИ, НОГААЛААРНЫ ЧЕТЧИРИ-БИЛЕ

Хамаарышкан областың болгаш крайның бүдүрүшкүнүнүң күсели-биле этке-даа, сүтке-даа, ногааларга-даа хергеделген аң долу хандырар төлөздө, болуңуң бүдүрүлгениң күсели-биле көдээ ажил-агыйның базазын калбаргырыңаң эргежок чутулазың дугайын эш Л. И. Брежнев Ыраккы Чөөн чүктө СЭКП крайкомарының, обкомарының бирги секретарларының чөвүлел хуралыңа айткан. Ол бистин республиканың ажил-ишчилеринге база-ла доор хамаарың.

Тараа болгаш мал чими культуралары бүдүрерин көвүдүрү-биле чегерештир, картофель база ногаалар бүдүрерин көвүдүрүр сорулга республиканың чег ажилдыгыларынның мур-нунда салдырган. Бо чылын картофельдин иити чыылдызын 18,7 муң тонна болгаш ногааларың 8,9 муң тонна чедирин көрдүңүң, тодоргаларга, ол-ла дараалашпа-биле гектардан 90 болгаш 120 центнер дүжүттү алыр ужурут.

Ол харысагалыг сорулгаңы шийтирлээр төлөздө, агротехниканы сайыраңгайдырарыңаң, үрелиң ажилын экижиңдеринге база мурданың арга-дурмуңуңуң ол культураларның бүдүрүлгениң шийгездиринге үндүлүш, картофельдин, ногааларың дүжүттүң бедидер херек. Чыл бүрүдө-ле картофельдиң сугаттыг чериниң бир гектардан картофельдиң 200, ногааларың 220 центнер чедир дүжүдүң ап турар. «Номмунизмин херели» совхоз гектардан 160 центнер картофельди бүдүргөн. Көдээ ажил-агыйның дуржулга стациясында гектардан алдыңган картофельдин дүжүдү 120—130 центнер болган. Картофель бүдүрер мылдыр тускайлаттыңан «Кызыл тараачын» совхоз ол култураның гектардан 120 центнер хире дүжүдүң, а ол ышкаш «Революциянын чабыныжы», «Улуг-Хая», «Бурунгаар», «УТНА 25 чылы» совхозтар ногааларың эки дүжүдүң алыр ап келген. Уң ажил-агыйлар ол культураларың тарып олуртурундан эгелеш, ажаал алдырыңа база үрелиңиң уруп шыгаарыңа чедир чогуур ажилдарың чорууду турар. Ында ногааларың болгаш картофельдин сугаттыг черлерге тарып олуртуп, четчир хемчээлдиң органиктиг база минералдыг чөмүшчилдиглерин төп турар. Ол ажил-агыйларың картофельдин, ногааларың чаагай дүжүдүң чыл бүрүдө ап турарың бир чажыды ынаа.

Оң-биле чегерештир, уадуруңуңу картофель, ногаалар бүдүрерин көвүдүрүр дээш харысагалыңың ханызы-биле медресеп билбей, белетиле болгаш садыг организацияларыңа картофель, ногаалар дүжүдүрүшкүнүң планыңа күсөдир хамаан чок, хууунда картофель үрелиңиң-биле болуң безин хандыртыңың шыдазың турар ынаа совхозтар аң-даа эгелеш эвес. Картофель, ногааларың тарып өстүреринге тускайлаттыңан «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездин аттыг, «Барлык», «Енисей», «Ленин орку», «Нара-Хаан» совхозтар ол култураларың өстүрерин чугулалар көрбейн, оң түңүлүңдө аржык куду дүжүттүң ап келген.

Картофельдин болгаш ногааларың дүжүдүңүң чөгөнчиг болуп турарың; ил чылдагазы — агротехниканың деңгелиңиң кудузу. Чамың черлерде картофель болгаш ногаа өстүрер доктаамал бригадалар, звенолар тургустуңаан, ол культураларың тарырыңа сугаттыг черлерни тускайлап бербоз. Чер хемчээли-биле план күсөдирин бодааш, олуртулган нормаларың хажыдар, чайгы өзүшкүнүң үзелиңде ажаал-дазың болур-чогууру-биле организаствас чорутар бар.

Ногааларың болгаш картофельди тарып өстүрерин экижидер талазы-биле хемчелерни республикада ап турар. Ол культураларың тарып өстүрер тускай совхозтарны тургусан. Чижээ, картофель өстүрер ол совхоз бар, олар ук култураны 1510 гектарга тарып олуртуп, а республикада нитизи-биле 2010 гектар шөлдүң 75 хуузу тускайлаттыңан совхозтарга снаажыр. Ногаалар өстүрер чеди ажил-агый 566 гектарга ногаа тарып өстүрер. Республикада нитизи-биле 733 гектар ногаа шөлдүң 77 хуузу ол совхозтарга хамаарың. Тускайлаттыңан ажил-агыйларың уадуруңуңу картофель специализирин картофель, ногаа дугайында өзүлүг сагыш салышыңың илгерилеп, ук культураларың тарып өстүрериниң талазы-биле доктаамал бригадаларың, звеноларың тургузар хүлээлгелит. Ногаа, картофель олуртурунга чүгел сугаттыг болгаш органиктиг, минералдыг чөмүшчилдиглер төкин черлерни тускайлап бээр херек. Бо культураларың олуртуп гектар чеге 40-50 тонна иридиң өдентти, 8-10 центнер минералдыг чөмүшчилдиглерин төгер нормалыг. Ол участтарны үнүштүң өзүшкүнүң үзелиңде ийи-үш катлап олуртулган арзын болбаарыңдыр, чызың болгаш чызың эки шынарлыг мылдыр сугатар. Гектарга картофельдиң 2,5-3 тонна борбаандыларың олуртуп. Чүгел ол бүгү агротехниктиг хемчелерни боттандырар болза, магдаылаттыңан дүжүттү ап болур.

Ногааларың эрте алыры-биле напустаны, редисаны, согу-намы майыңың 8-10-га чедир ажык чеге олуртуп болгаш ынчан өске-даа бахчи культураларың тарың херек. Ногаа аймааның үрелиңерин Респотребсоюзтуң базазында бар. Хергелеш черлер оң садып алыр ужурут. Республикада картофельдиң 2,8 муң тонна үрелиңиң чедишлелер турар. Ынчангаш ажил-агыйларың уадуруңуңу картофель үрелиңиң чурта-чык чөмөң болгаш Красноярск крайның бистин-биле номаа турар районнарыңдан тыптыңарыңың практиктиг хемчелерин алыр херек. Картофельди олуртунуң таарымчалыг үези майыңың 5-тен 20-ге чедир.

Боттарың четчир санныг үрелиңиң-биле хандыртыңар дээш, тускайлаттыңан совхозтар картофель шыгын мадагалар черлерни агууска чедир тудуп белетиле алыры эргежок чугу-ла.

Картофельди, ногааларың тарып өстүрерин, оларны мадагалар черлерни турарың ажил-агыйларың, көдээ ажил-агыйың районнар эргелелериниң уадуруңуңу, партия, совет органна доктаамал контролыга алыр херек. Картофель болгаш ногаалар бүдүрерин республикага көвүдүрүр талазы-биле СЭКП обкомунуң дертүн пленумунуң салган сорулгалары сну негеп турар.

Картофель олуртулганың, ногаалар тарылганың бүгү-ле агротехниктиг дүрүмнерин өзүңгээр организаствас, чогуур үзүмчү чорудар болза, ол култураларың албок дүжүдүң ап болур.

СЭКП Төп Комитетинде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те

1978 чылдың апрель 22-де В. И. Ленинниң төрүттүңен хуңундан бээр 108 чыл болганыга тураскааткан Бүгү-эвилелиниң Коммунисттиг субботниги болган. Субботникке 147 миллион ажыг кижиги киришкен, олар үлестүргө, көдээ ажил-агыйга, тудугга, транспортка болгаш улус ажил-агыйының өске-даа адырларыңа, боттарың ажилдар черлеринге база хоорай, суурларның чаагай-жыдылгасыңа ажилдаан. 794 миллион рубльдин продукцияң бүдүргөн. Баштайгы түңүлүңдөр-биле алырга, 163 миллион рубль ажилдап алдыңган болгаш онгу беш чылдын фондузунче шийтиңниң.

Бүгү-эвилелиниң Коммунисттиг субботниги совет улустуң бедик медреселериниң болгаш патриотчу чоруунуң көскү илгерилешкин болган. Совет улус болуң ол хуң кызымак күш-ажылы-биле 1978 чылдың күрүнө планнарың болгаш социалисттиг хүлээлгелерин чедишкениң күсөдиринге ажил-агыйың иш-тиги курлавырларың мобилизаствар талазы-биле СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шийтирлерин күсөдиринге төлөтүп үлүүң кириңе.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС ажилчыңнар-га, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажил-дакчыларга болгаш албан-хаакчыларга, дайыңның болгаш күш-ажылың хоочуннарыңа, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайыңчыларыңа, студентилерге болгаш сургууларга, Бүгү-эвилелиниң Коммунисттиг субботниги бүгү киржинчилеринге өөрүң четтиргениң илгерилеп тур.

Субботник эрттиргениң түңүлүңдө алыңган ашка-хөргөңгелерин кадык камгалап албан черлериниң, көдээ школар болгаш школа назының четпезин уруугар албан черлериниң тудуларыңа база профтехөөредилгениң сургууларыңың Бүгү-эвилелиниң күш-ажылың кадыкчылар лагериниң бирги ээлчээниң тудуңа ажилдарың шийтирлээр.

Районнар	сүт	эт
Бай-Тайга	77,9	41,5
Монгун-Тайга	—	—
Барыш-Хемчик	62,5	36,5
Өвүр	64,4	37,8
Чөөн-Хемчик	39,4	20,0
Улуг-Хем	57,8	28,3
Танды	54,5	31,2
Бив-Хем	62,5	34,1
Тонку	76,2	40,8
Кая-Хем	57,5	30,7
Тес-Хем	59,9	41,4
Эрзин	54,3	33,4
Кызыл	59,3	30,3
Республика ялтиңы-биле	58,9	31,0

Сүт садарының талазы-биле Тожу, Өвүр, Бай-Тайга, Барыш-Хемчик районнар эки ажилдап, планың эркен чылдыг деп-ле.

БҮДҮН ЧАРТЫК А И А Р Т К А Н

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫҢ САДАРЫНЫҢ ЧАРТЫК ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСӨЛДЕЗИ

дөңдөң дымка ажыг күсөдир. Оң-биле чегерештир Улуг-Хем, Танды районнар сүт садарының планың эркен чылдыг ол үезиниң деңгелиңде кудулаткан. Тонку район чартык чылда сүт садарының планың ажыг күсөдир, а Танды болгаш Кызыл районнар планың күсөдир чогуулаан. Ынчалза-даа сүт садарының талазы-биле Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Кызыл районнар эркен чылдыг деп-ле дөңдөң хожудан турар.

Сүт садарының талазы-биле «Мурзакчы», «Тора-Хем» совхозтар, эт садарының талазы-биле Тона аттыг, «Май 1», «Юк-Тей», «Тивилет» совхозтар. Дуржулга стациясы эки ажилдан 4 айың планың ажыг күсөдир. Мал ажилыңың продуктуларың сада-рыңа хожудан турар районнар болгаш ажил-агыйлар чылдыг бирги чартыкың доостуруңа чедир планың дооду болгаш ажыг күсөдир дээш боттуң хемчелерин алыры эргежок чугула.

ҮШКҮ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЭЭНЧЕ

Кая-Хемниң дожу шагда-ла эрп, бада берген. Ынчалза-даа Бив-Хемниң дожу май айың баштайгы педелямың дургузунда үзүк-сөксөд чокка саадан бидиң турган. Ол ооктурган, тарымкы алаары биле-ле, Енисей пархозостовуңуң Кызылда район эргелелиң хемчелери боттарың теллохоттары сүткө кириң, онгу беш чылдыг үшкү чылдың экижидириниң эгелештирелгелерге белеткөөр. А боттуң оларын чамыңың Бив-Хемниң өрү экижидир чорукнаар. Оң-биле республиканың хемчелери боттарың шалыңчы күш-ажылың эгелештирелгелерин кудуңдан оңаалаңчак — деп, эргелештиң ка-

питан-дагыныңың Марат Албанович Албан-оод чугулаан. — Чүгө дээр, бистин судюларың күтү-шымдаы улаткан, даалга база бедик бооп турар. Сөөртүр бүгү хөвирин чүштерилең хемчээли 1977 чылдын сезонудан чөвөри хуу көвүдүң оң бедиккалы бооп турар. Бисте чаа хөвириниң «Заря» дээр пассажирлар теллохоттары болгаш «Алгара-20» деп чүк сөөртүкчүлүг мөмөшөр. Оларың эң хооңуң бедик арга-мергежидиң кижилерге хүлээткен бис. Мурнулда сөзөлгөрдө оңаалаңчак чүгө болза, Чаа Шагаан-Арыг биле Кызыл аразыңа пассажирлар теллохоттарың шөвөри болур. Чай ортузунда бээр үргүлчүң экижидириниң эгелеш,

ЧУРУКТАРДА: теллохоттар экижидириниң эгелеш хууда (солгай талазында), «Алгара-20»-ниң капитаны, 1955 чылда бээр Устуу Емсайга экижидир келген чогуу хемчелер И. И. Павлов боттуң дуулаакчы-аң-биле кады.

В. АМЫРЫҢЫҢ ФОТОЗУ.

В. В. ВОРОВСКИЙ АТТЫГ ШАҢНАЛДАР

Делегей журналистикамыңың талазы-биле 1977 чылдың эң дээр өгөөдөрү дээш В. В. Воровский аттыг шаңналдарың «Новое время» журналы СЭКП-ниң болгаш Совет Чазактың даштыгың политиктиг улаанышкының, Тайбыңың программаның база улустар аразыңа тайбыңың болгаш кады ажилдагыңаңың улам аңай бийиңгээр дээш демиседир программаның кабарыңар пропагандалап, ССРЭ-ниң чыл дургузунда чедишкениңиң көргүзүп турар материалары дээш делегей байданыңың тайыбарлаачысы В. В. Зар-ладинге база Совет Эвилелиниң дугайында, совет болгаш америк улустарың аразында билишпешкениң база кады ажилдагыңаңың хожүдөшлүг дугайында чүдүлери дээш «Дейл уорд» союунуң (АКШ-тың Коммунисттик партиясының органыңа) ажилдакчы журналист Арт Шалдес тымысыңа. (СЭТА).

Часкы хову ажылдары

Кая-Хем районуң ажил-ишчилери бо чылдың 38950 гектар чеге тараа культураларың тарың, бир гектардан ортумаа-биле 12 центнер тарылаң ажаал алыр болгаш күрүңгө 20 муң тоннадан эгелеш ассе амы планда көрдүңгөңиң 8,5 муң тонна хой тарымың садыр деп социалисттиг хүлээлгени алган. Ынчангаш ону чедишкениң боттандырарыңың магдамыал болур часкы тарыламың кыска хуусаада эки шынарлыг чорудар дээш күсөдириниң ажилдан турарлар.

ХОВУНУ ОТТУРГАН АЖЫЛ

Мында күчүдүг «Кировецтерден» ДТ-75-терден болгаш «Беларусьтардан» үш аэнову тургусан. Оң аргак чаштырыламың чорудуң турар болду.

Навды-даа ажилдыг шийгелештир күжү — социалисттиг чаштыгы механизаторлар ортузунда накартың. Оң түңүлүң беш хожуңдан үндүрү, тилгелериниң наапан-мактан турар. К-700, К-701 тракторларда ажилдан турар трактористер И. Монгун, К. Донгун, И. Мельников, А. Адыя олар хуң норманың доктаамал ажыг күсөдир. Ийи удаа социалисттиг чаштыгың, тилгелериниң болуң, акта шаңналдарың алган.

Оң аңгыда «Беларусь» тракторларың аэнову баала мурнакчыларың олуртууда чоруп турар. Трактористер В. Струков, Я. Кирсанов, В. Тлячук олар элечтер норманы бүдүн чартык катлап күсөдир, тарыламыңың пайданың болгаш эки шынарлыг кыдыр чорудуң турарлар. — Тарыламы кыска хуу-

саада чорудар дээш кымыла ажилдан тур бис. Бодуңуңда, эң-өөрүңүң-даа бу-гү күжүңүң чалгыс өңгө бу-ланган — деп, совхозтуң хоо-чун трактористериңиз бирээ-зи, тараа чаштырар уаду-регеттиң баштарыңыңың Вла-димир Чаш-оод чугулаан. — Ажилдыг темпаның саададың турар бир чептес чүве болза, тараа чаштырар кижилериниң өзөөш салгыч болуп, чедиш-кениң турары. Бо уаду «Кировецтер» кошулган аргактарга бир утда дөрттөн өзөөш эвес кижиги ажилдар ужу-рут турда-ла, бисте чүгө ийи кижиги ажилдан турар.

Часкы тарыламың өй-шаанда эки шынарлыг чорударың механизаторларың кийтирген дооптарың, пла-каттарың, районуң ажил-ш-чилериниң социалисттиг хү-лээлгелерин, бригадалың илгелерин даалгалаарың өскө чегерде асылааның эскерин, агытуудуңуң үндүргөн ийди мурнакчыларың адың, брига-далың ажил-ишчилериниң чегер-чегерлерин аныктыңаң көмүчү көрдүң. Ынчалза се-

лерин аш-чөм болгаш уаду-руңуң чедир чөм хандыртың турары кадыкчыга? — деп үстүлдө ажилыңаң механизаторлар-ның бирээңиден айттыңаң мен.

— Хандыртыңаң илгелеш-биле болду эвес. Илгити тур-талга бажылыңда аң дөңгөңиң де орнуңар четчир. Ынчалза-даа күзүң, дүжүт ажаалдазың үезинде, уаду көвүдөң көрөгө, маада коңгус сызың-намы адыңаң. Бажылың улагың турарың дугайында чугула-ның үргүлчү кыдың келдиңиз, ынаа ажилдар боттуң хемчел адыңаңың турар — дээш, ол улагың чугулаан. — Стрелованыңа моон мурнулда дургулаңың шөвөр ажилдан турган чүе, ол кижиги төрт-күн соода анык урулар келген. Чаа ажилдан эгелеш улустуң шөв ол чүе аныкка, чөм кыдыры арай ооза, кыла-ның хүнүң-ле чалгыс аай боорду.

— База бир ашкоч чүе — бригада төвүдө күдүң чөк. (Эрч күдүңүң суу шыгалап, ладгыган). Машинага сөөр-түп өккөлгөн сүг-биле херек-дөңдө чедир хандырарың берге, кижилерин ижер, чунарың эгелеш машина-тетика арылаң чуртууна база хергелештир болгай. Бо ажитырың бир аямы шийтирлээр үе келген деп бодап турар бис — дээш, аңаа турганаарың бирээниң экиңиң чугуламыңа каттыңы.

Амы үеде солгостарың бү-гү күштерин болгаш дергет-рекесдерин часкы тарыла-мың бедик агротехниктиг деп-нелге, чүгө 5—7 хүндөрдө эрттиреринче мөңдөрлөңүң чутулаң СЭКП Тыва обко-мунуң бирги секретары Г. Ч. Шириниң республиканың чоо-та чаа болган партия-ажы-макы активиниң хуратында кылган илгелешине айткан. «Ленинчи орку» совхозтуң кө-дө ишчилери тарыламы бо педесегде душтур чорудар дээш бүгү күшүң салып, ынаа маңа ажилдан турарың үш дугуар бригадала хайыккан ажил-иштен база тодоргай көвүдү.

М. ХЕНЧЕ КАРА,
«Шивил» тускай корр.

